

УДК 94(477):37:81'272"19/20"

https://doi.org/10.52058/2786-6300-2026-4(46)-1727-1740

Тимків Ірина Михайлівна кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та суспільних наук Тернопільського національного педагогічного університету, https://orcid.org/0000-0002-9676-9572

Тимків Іван Володимирович кандидат історичних наук, викладач кафедри філософії та суспільних наук Тернопільського національного педагогічного університету, https://orcid.org/0009-0008-9352-6189

ЕВОЛЮЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД, ЗДОБУТКИ ТА СУПЕРЕЧНОСТІ

Анотація. У статті здійснено комплексний аналіз еволюції державної мовної політики в умовах розвитку освіти. Розкрито її теоретико-методологічні засади дослідження, уточнено сутність, структуру та функції як складного багаторівневого явища. На основі наукових підходів Ю. Макарця, О. Руденка, Д. Абрамової обґрунтовано місце державної мовної політики в системі державного управління та її роль у регулюванні мовних відносин.

Проаналізовано основні історичні етапи становлення державної мовної політики в Україні: вплив радянського періоду, етапи формування законодавчого забезпечення після здобуття незалежності та сучасний період системного утвердження української мови. Визначено особливості її нормативно-правового регулювання в освітньому просторі та охарактеризовано ключові законодавчі акти, що визначають функціонування української мови в освіті.

Значну увагу приділено аналізу реалізації державної мовної політики в освітньому процесі. Визначено роль освіти як провідного механізму формування мовної компетентності, мовної культури та національної ідентичності. Розкрито особливості функціонування української мови в закладах освіти та роль педагогічних кадрів у забезпеченні ефективності мовної політики.

Окреслено основні здобутки її, які включають зміцнення позицій української мови в освітньому просторі, розвиток україномовного освітнього середовища, розширення сфери використання державної мови та підвищення її престижу. Виявлено ключові суперечності та проблеми, пов’язані з невідповідністю між законодавчими вимогами та рівнем їх реалізації, впливом історичних чинників, регіональними особливостями мовного середовища та сучасними глобалізаційними процесами.

Обґрунтовано перспективи розвитку державної мовної політики в умовах реформування національної системи освіти, які передбачають удосконалення нормативно-правового забезпечення, підвищення якості мовної освіти, розвиток цифрового освітнього середовища та забезпечення ефективної її реалізації в освітньому процесі.

Матеріали статті можуть бути використані у наукових дослідженнях, у процесі викладання дисциплін мовознавчого, педагогічного та управлінського спрямування, у практичній діяльності органів державної влади та закладів освіти під час реалізації мовних стратегій в освітньому просторі.

Ключові слова: державна мовна політика, освіта, освітній процес, реформа національної системи освіти, українська мова, освітній простір, національна ідентичність, мовна компетентність.

Iryna Tymkiv Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor, Department of Philosophy and Social Sciences, Ternopil National Pedagogical University, https://orcid.org/0000-0002-9676-9572

Ivan Tymkiv Candidate of Historical Sciences, Lecturer in the , Department of Philosophy and Social Sciences, Ternopil National Pedagogical University, https://orcid.org/0009-0008-9352-6189

THE EVOLUTION OF STATE LANGUAGE POLICY IN THE EDUCATIONAL SECTOR OF UKRAINE: HISTORICAL EXPERIENCE, ACHIEVEMENTS AND CONTROVERSIES

Abstract. This article presents a comprehensive analysis of the evolution of state language policy in the context of educational development. It reveals the theoretical and methodological foundations of the study, clarifying the essence, structure and functions of this complex, multi-level phenomenon. Based on the scientific approaches of Yu. Makarets, O. Rudenko and D. Abramova, the article substantiates the place of state language policy within the system of public administration and its role in regulating language relations.

The main historical stages in the development of state language policy in Ukraine are analysed: the influence of the Soviet period, the stages of legislative development following the attainment of independence, and the current period of systematic consolidation of the Ukrainian language. The specific features of its regulatory framework in the educational sphere are identified and the key legislative acts governing the functioning of the Ukrainian language in education are described.

Considerable attention is paid to the analysis of the implementation of state language policy in the educational process. The role of education as the leading mechanism for the formation of linguistic competence, linguistic culture and national identity is identified. The specific features of the functioning of the Ukrainian language in educational institutions and the role of teaching staff in ensuring the effectiveness of language policy are explored.

The main achievements of this policy are outlined, including the strengthening of the Ukrainian language's position in the educational sphere, the development of a Ukrainian-language educational environment, the expansion of the scope of the state language's use, and the enhancement of its prestige. Key contradictions and problems are identified, linked to the discrepancy between legislative requirements and the level of their implementation, the influence of historical factors, regional peculiarities of the linguistic environment, and contemporary globalisation processes.

The prospects for the development of state language policy in the context of reforming the national education system have been substantiated; these include improving the regulatory and legal framework, enhancing the quality of language education, developing a digital educational environment, and ensuring its effective implementation in the educational process.

The materials of the article may be used in academic research, in the teaching of subjects in the fields of linguistics, pedagogy and management, and in the practical work of state authorities and educational institutions during the implementation of language strategies in the educational sphere.

Keywords: state language policy, education, the educational process, reform of the national education system, the Ukrainian language, the educational sphere, national identity, language proficiency.

Постановка проблеми. Становлення та розвиток державної мовної політики в Україні є чинником формування національної ідентичності, забезпечення державності та функціонування освітнього простору. Мова виступає засобом комунікації, стратегічним ресурсом державотворення, інструментом соціальної інтеграції та маркером культурної самобутності нації. У статті 10 Конституції України визначено стратегічний вектор її розвитку та обов'язковість використання в публічних сферах, зокрема в освіті, що створює нормативну основу для формування єдиного мовного простору держави [3].

Законодавче поле, сформоване Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», деталізує механізми реалізації статусу, визначаючи освіту основною сферою утвердження державної мови [8]. Освітній простір розглядається як базова інституційна платформа, через яку забезпечується відтворення мовної культури, формування мовної компетентності та передача національних цінностей наступним поколінням.

Попри нормативне забезпечення, мовна ситуація в Україні історично характеризується суперечливістю. Вона зумовлена тривалими процесами русифікації, регіональною неоднорідністю мовного середовища та політизацією мовного питання, що спричинило дисбаланс між юридично закріпленим статусом української мови та реальними практиками її використання в освітньому процесі. Як засвідчують результати загальнонаціональних опитувань Українського центру економічних і політичних досліджень імені О. Разумкова (2016 р.), соціологічної групи «Рейтинг» (2017 р.) та Київського міжнародного інституту соціології (2019 р.), більшість громадян України вважають українську мову рідною, проте значно менша частка використовує її у повсякденному спілкуванні [10].

Сучасний етап розвитку державної мовної політики характеризується переходом від декларативних підходів до системної реалізації мовного законодавства, що передбачає посилення ролі української мови в освіті, науці та публічному управлінні. Таким чином, реформування національної системи освіти є актуальною проблемою та зумовлює необхідність інтеграції в освітній процес, забезпечення високого рівня мовної компетентності здобувачів освіти та педагогів, гармонізації мовних прав різних соціальних груп.

У практиці освітньої діяльності зберігаються суперечності між законодавчо визначеними вимогами щодо функціонування української мови та рівнем їх реалізації, між історично сформованими мовними практиками та сучасними державними пріоритетами, що зумовлює необхідність у комплексному науковому аналізі еволюції державної мовної політики в освітньому просторі України, її здобутків і проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика державної мовної політики в Україні є предметом активного наукового осмислення.

Її теоретичні засади як системи ідеологічних настанов і практичних дій, спрямованих на регулювання мовних відносин, розкрито у праці Ю. Макарець [5, с. 57], де обґрунтовано структурні компоненти та функції. Ґенезу та розвиток мовної політики в Україні, зокрема її нормативно-правові та інституційні аспекти, досліджено О. Руденком і Д. Абрамовою, які визначають мовну політику як складову національної політики та інструмент регулювання мовних відносин у суспільстві [11, с. 19]. Історико-правовий аналіз її становлення, включно з етапами розвитку, представлено у роботах І. Бойка [1, с. 40], де акцентовано на суперечностях мовного законодавства та впливі політичних чинників на мовні процеси. Соціолінгвістичні та освітні особливості мовної політики висвітлено у дослідженнях Г. Горбань та Г. Малінської [6, с. 57], В. Примакової [7, с. 288], які підкреслюють її роль у забезпеченні соціальної консолідації, розвитку освіти та формуванні національної ідентичності. Сучасні тенденції її трансформації, перехід до системного та безпекового виміру, проаналізовано А. Лелеченком [4, с. 6], який наголошує на зростанні ролі мови як інструменту національної безпеки та соціальної інтеграції.

Попри значну кількість наукових праць, недостатньо дослідженими залишаються питання комплексного аналізу еволюції державної мовної політики в освітньому просторі України, з урахуванням історичного досвіду, сучасних реформ та існуючих суперечностей.

Метою статті є комплексний аналіз еволюції державної мовної політики в освітньому просторі України, висвітлення її історичного розвитку, визначення основних здобутків і суперечностей, обґрунтування ролі у реформуванні національної системи освіти та організації сучасного освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу. Дослідження еволюції державної мовної політики в освітньому просторі України потребує чіткого визначення її теоретико-методологічних засад.

У науковій літературі вона розглядається як складне багатовимірне явище. Ю. Макарець визначає як сукупність ідеологічних постулатів і практичних дій, спрямованих на регулювання мовних відносин у країні або на розвиток у певному напрямі мовної системи [5, с. 60]. У трактуванні поєднуються нормативні, ідеологічні та практичні компоненти мовної політики.

О. Руденко та Д. Абрамова описують її як сукупність ідеологічних настанов, нормативно-правових актів і практичних заходів, спрямованих на зміну або збереження мовних норм і функціонування мов у суспільстві [11, с. 19].

Отже, мовна політика постає як інтегрована система державного впливу на мовну сферу.

Структурно вона включає взаємопов'язані елементи, які виділяють О. Руденко та Д. Абрамова. Ними є [11, с. 33]:

− суб'єкти (держава, інституції, суспільство – основні учасники формування та реалізації мовної політики, які визначають її зміст і забезпечують виконання);

− об'єкти (функціонування мов та взаємодія між ними у суспільстві);

− мовна ситуація (реальний стан використання мов у країні, рівень їх поширення, престижу та співвідношення в різних регіонах і сферах життя);

− цілі та завдання (утвердження державної мови, забезпечення мовних прав і розвиток мовного середовища);

− ідеологічні засади (цінності, принципи та концептуальні підходи, на яких ґрунтується мовна політика);

− механізми реалізації (законодавство, освітні програми, адміністративні рішення, інформаційна політика).

Ю. Макарець додає, що складниками є мовне планування як інструмент практичної реалізації політики, мовне будівництво як сукупність конкретних заходів та мовний менеджмент як регулятивна функція держави [5, с. 57].

Проаналізовані компоненти дозволяють розглядати її як динамічну систему, що адаптується до суспільних змін.

ISSN 2786-6300 Print

У державному управлінні мовна політика виступає складовою національної політики та виконує важливі функції:

1) інтеграційну (забезпечує об'єднання суспільства навколо спільного мовного простору та сприяє соціальній згуртованості);

2) комунікативну (створює умови для ефективного спілкування в усіх сферах суспільного життя);

3) культуротворчу (сприяє збереженню, розвитку та трансляції національної культури, традицій і цінностей через мову);

4) безпекову (виконує роль інструмента національної безпеки, протидіє інформаційним загрозам та зміцнює державну ідентичність).

За словами А. Лелеченко, українська мова в сучасних умовах набуває статусу культурної характеристики, фундаментальної конституційної цінності, інструменту соціальної інтеграції й національної безпеки, що свідчить про розширення функцій мовної політики з культурної площини до політико-безпекової [4, с. 6].

Освіта виступає основним механізмом її реалізації. Вона забезпечує відтворення мовної компетентності, формування мовної культури та утвердження мовних норм у суспільстві. Відповідно до сучасних досліджень Г. Горбань і Г. Малінської, мовна політика в освіті спрямована на забезпечення функціонування державної мови як основного засобу комунікації в освітньому процесі, на гармонізацію мовного середовища з урахуванням багатомовності суспільства [6, с. 58].

Вона поєднується з національною ідентичністю. Дослідники (Г. Горбань і Г. Малінська) підкреслюють, що мова виступає чинником консолідації суспільства, збереження культурної спадщини та формування національної свідомості [6, с. 58]. Тому державна мовна політика спрямована на регулювання мовних відносин, зміцнення державності та забезпечення єдності суспільства.

Д. Абрамова [11, с. 19], І. Бойко [1, с. 40], Г. Горбань, Г. Малінська [6, с. 57] та О. Руденко [11, с. 19] вважають, що її еволюція в Україні відбувалася в умовах складних історичних, політичних та соціокультурних трансформацій, що безпосередньо вплинули на функціонування української мови в освітньому просторі. У науковій літературі вчені виокремлюють основні етапи її становлення, які мають особливості, здобутки та суперечності.

Перший етап І. Бойко пов'язує із радянським періодом, коли мовна політика формувалася в умовах домінування російської мови та системної русифікації. Незважаючи на формальне закріплення української мови як державної ще в законодавстві УРСР, практичні механізми її реалізації були обмеженими, що призводило до її витіснення з ключових сфер суспільного життя [1, с. 40]. Г. Горбань і Г. Малінська додають, що у цей період російська мова фактично виконувала функцію мови міжнаціонального спілкування, що спричинило дисбаланс у мовному середовищі та зниження престижу української мови [6, с. 57].

Другий етап розпочинається після проголошення незалежності України у 1991 році та характеризується формуванням національної мовної політики. Важливим кроком стало прийняття Конституції України 1996 року, яка закріпила українську мову як єдину державну, визначивши її як одну з базових конституційних цінностей [1, с. 41]. Проте зберігалася певна правова та практична невизначеність щодо механізмів її реалізації, що призводило до суперечностей у її впровадженні.

Третій етап (1996-2012 рр.) характеризується збереженням дії застарілого законодавства та відсутністю цілісної державної стратегії у мовній сфері. І. Бойко підкреслює, що мовна політика відзначалася коливаннями між підтримкою української мови та наданням преференцій іншим мовам, що ускладнювало формування єдиного мовного простору [1, с. 44]. У сфері освіти проявлялося в неоднорідності мовного середовища та різному рівні використання української мови.

Четвертий етап пов'язаний із прийняттям у 2012 році Закону України «Про засади державної мовної політики», який, за оцінкою І. Бойко, створив передумови для звуження сфери застосування української мови та посилення позицій регіональних мов, передусім російської [1, с. 45]. Процеси зумовили загострення мовних суперечностей і посилили політизацію мовного питання.

П'ятий етап (з 2018-2019 рр.) розпочинається після визнання зазначеного закону неконституційним та ухвалення Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [8]. Характеризується переходом до системної державної мовної політики, спрямованої на утвердження української мови в усіх сферах суспільного життя. Закон визначив чіткі механізми функціонування державної мови та закріпив її роль як інструмента міжетнічного спілкування, національної єдності та безпеки.

Сучасний етап розвитку мовної політики має нормативно-правове забезпечення в Україні, що визначає статус української мови, механізми її функціонування та особливості застосування в різних сферах суспільного життя.

Базовим нормативним актом є Конституція України, яка закріплює українську мову як єдину державну та визначає обов'язок держави забезпечувати її всебічний розвиток і функціонування на всій території країни [3]. Вона гарантує вільний розвиток і використання мов національних меншин, що формує правові засади для поєднання принципів утвердження державної мови та мовного плюралізму.

Спеціальним нормативно-правовим документом у мовній сфері є Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019 р.), який визначає українську мову як єдину державну та встановлює правові засади її застосування у публічних сферах [8]. Він закріплює функціонування української мови як інструмента міжетнічного спілкування, чинника

національної єдності та безпеки, передбачає її використання в діяльності органів державної влади, освітніх установ і в інших сферах суспільного життя.

Для розвитку мовної політики функціонує система галузевих законів, зокрема Закон України «Про освіту», який визначає українську мову як мову освітнього процесу та забезпечує її застосування у закладах освіти. Законодавство передбачає можливість використання інших мов у визначених межах, що сприяє реалізації прав національних меншин і забезпечує баланс у багатомовному суспільстві [9].

Для формування мовної політики впроваджена Концепція державної цільової національно-культурної програми розвитку української мови до 2030 року, яка визначає основні напрями зміцнення позицій державної мови, підвищення її престижу та розширення сфер використання [10]. У документі наголошується на необхідності посилення ролі української мови в освіті, науці, медіа та інших сферах, на важливості формування єдиного мовно-інформаційного простору.

Її нормативно-правове забезпечення в Україні формується з урахуванням міжнародних зобов'язань держави: Європейської хартії регіональних мов або мов меншин та Рамкової конвенції про захист національних меншин. Вони визначають стандарти забезпечення мовних прав і впливають на формування національного законодавства [1, с. 47].

Реалізація державної мовної політики в освітньому процесі України здійснюється через систему організаційних, нормативних і педагогічних механізмів, спрямованих на забезпечення функціонування української мови в освітньому середовищі.

У наукових дослідженнях підкреслюється, що освітній процес виступає інструментом її реалізації. Г. Горбань та Г. Малінська зазначають, що вона в освіті спрямована на забезпечення функціонування державної мови як засобу комунікації, формування мовної компетентності та зміцнення національної ідентичності [6, с. 58]. Реалізується через зміст навчальних програм, мовну підготовку здобувачів освіти та організацію освітнього середовища.

Підготовка педагогічних кадрів визначає ефективність її реалізації через рівень мовної компетентності вчителів. В. Примакова виокремлює, що розвиток мовної освіти та підвищення кваліфікації педагогів перебувають у прямій залежності від державної мовної політики, що визначає зміст і напрями освітніх реформ [7, с. 292]. Необхідно забезпечити можливості для опанування української мови різними категоріями населення. Законодавство передбачає функціонування мережі курсів з вивчення державної мови, що сприяє інтеграції громадян у мовно-освітній простір [8]. Воно узгоджується із завданнями державної мовної політики щодо поширення української мови та підвищення рівня мовної компетентності населення.

Сучасний етап розвитку характеризується посиленням позицій української мови в освітньому просторі та формуванням системного підходу до її функціонування.

Основним здобутком державної мовної політики є інституціоналізація української мови як провідного засобу освітньої комунікації, що забезпечило формування цілісного мовного середовища в закладах освіти, уніфікацію мовних практик та посилення ролі української мови як чинника суспільної консолідації. Утвердження української мови в освітньому процесі сприяло її функціональному розширенню, підвищенню статусу як мови науки, освіти та професійної діяльності.

Наслідком процесів стало зростання престижу української мови та розширення її в освітньому процесі на всіх рівнях. Відбувається поступове зміцнення мовної позиції української мови серед молоді, що є показником ефективності державної політики у сфері освіти. За дослідженнями Г. Горбань і Г. Малінської, спостерігається підвищення рівня мовної свідомості громадян та збільшення частки використання української мови в повсякденному спілкуванні молодого покоління, що свідчить про позитивні зрушення у формуванні мовної культури суспільства [6, с. 58].

Досягненням є розвиток україномовного освітнього контенту. Системно оновлюються навчальні програми, створюються сучасні підручники, навчально-методичні матеріали, розширюється українськомовний сегмент наукових публікацій, що сприяє підвищенню якості освітнього процесу та забезпечує доступ до знань державною мовою.

За висновками В. Примакової, трансформації у сфері мовної політики вплинули на модернізацію змісту освіти через оновлення освітніх стандартів, розширення україномовної навчальної бази та вдосконалення мовної підготовки здобувачів освіти [7, с. 292]. Вони створили передумови формування високого рівня мовної компетентності для професійної діяльності та інтеграції в сучасний соціокультурний простір.

Сучасна мовна політика сприяє інтеграції української освіти у європейський освітній простір. Поєднання утвердження державної мови з дотриманням мовних прав національних меншин відповідає міжнародним стандартам і забезпечує гармонізацію освітнього середовища.

Реалізація державної мовної політики в освітньому просторі України супроводжується системними суперечностями, зумовленими історичними, соціолінгвістичними та інституційними чинниками.

У Концепції державної цільової національно-культурної програми розвитку української мови до 2030 року визначена невідповідність між законодавчо закріпленим статусом української мови та реальними мовними практиками [10]. Значна частина громадян ідентифікує українську мову як рідну, однак рівень її

використання у повсякденному спілкуванні та, відповідно, в освітньому середовищі залишається нижчим, що свідчить про наявність глибинної суперечності між мовною ідентичністю та мовною поведінкою, коли символічне визнання мови не завжди супроводжується її активним використанням. Ситуація впливає на освітній процес, тому що здобувачі освіти часто потрапляють у середовище, де декларовані мовні норми не повністю відповідають реальній комунікативній практиці.

Вплив історичної русифікації призвів до зниження позицій української мови в низці регіонів і в освіті. Г. Малінська та Г. Горбань наголошують, що багаторічна асиміляційна політика спричинила дисбаланс мовного середовища та сформувала стійкі стереотипи щодо престижності мов, що ускладнює процес утвердження української мови в освітньому процесі [6, с. 56].

Проблемою є нерівномірність мовного середовища в різних регіонах України, що впливає на рівень мовної підготовки здобувачів освіти. В. Примакова вважає, що розвиток мовної освіти залежить від історичних і регіональних особливостей, що призводить до освітньої нерівності. Учні та студенти мають різні стартові можливості щодо опанування державної мови, що впливає на якість навчання та академічні результати [7, с. 288].

Виникає недостатній рівень мовної компетентності частини здобувачів освіти та педагогів у сфері академічного та професійного мовлення, що проявляється у труднощах формулювання наукових текстів, побудови логічно структурованих висловлювань, дотримання норм сучасної української літературної мови, у невпевненому використанні фахової термінології. Гостро проблема відчутна у вищій освіті та науковій діяльності, де мовна точність і стандартизованість є обов'язковими умовами якісної комунікації.

С. Кандюк-Лебідь і О. Шевченко констатують, що труднощі у використанні української мови в науковій діяльності зумовлені впливом іншомовної термінології та недостатньою розробленістю української наукової мови в окремих галузях знань [2, с. 503]. У багатьох випадках педагоги та здобувачі освіти змушені звертатися до іншомовних джерел або калькувати терміни, що призводить до неоднорідності термінологічного апарату й ускладнює стандартизацію наукового мовлення, знижує його якість. Процес активного запозичення такої лексики посилюється під впливом глобалізації та розвитку інформаційного простору. Він сприяє інтеграції у світовий науковий простір, призводить до порушення мовних норм, надмірного вживання іншомовних слів і витіснення українських відповідників.

За даними досліджень С. Кандюк-Лебідя і О. Шевченко, некритичне використання іншомовних термінів ускладнює комунікацію, тому що призводить до різночитань, непорозумінь і зниження доступності навчального матеріалу для здобувачів освіти [2, с. 503]. У результаті виникає ситуація, коли освітній процес

втрачає свою ефективність через недостатню зрозумілість і уніфікованість мови викладання.

Мовне питання в Україні тривалий час залишалося об'єктом політичних маніпуляцій, що впливало на формування та реалізацію мовної політики. І. Бойко зазначає, що відсутність послідовної державної стратегії у минулі періоди спричинила нестабільність мовного законодавства та ускладнила процес формування єдиного мовного простору [1, с. 47].

Таким чином, основні проблеми реалізації державної мовної політики в освіті пов'язані з історично зумовленими дисбалансами мовного середовища, регіональними відмінностями, недостатнім рівнем мовної підготовки та впливом глобалізаційних процесів. Для їх подолання доцільним є впровадження основних напрямів її покращення в освітній сфері [4, с. 6; 7, с. 292; 10; 11, с. 35]:

- вдосконалення нормативно-правового регулювання з урахуванням практичних результатів упровадження мовного законодавства (сучасна мовна політика має розвиватися як складова державної стратегії, спрямованої на зміцнення національної безпеки та соціальної інтеграції);
- підвищення якості мовної освіти та формування високого рівня мовної компетентності здобувачів освіти (повинна базуватися на оновленні змісту навчання, удосконаленні методик викладання та системній підготовці педагогічних кадрів);
- створення цілісного україномовного освітнього середовища, що охоплює всі рівні освіти (послідовне впровадження мовної політики, спрямованої на зміцнення позицій української мови та підвищення її престижу в суспільстві);
- використання цифрових технологій у процесі реалізації мовної політики (розвиток електронних освітніх ресурсів, онлайн-курсів і платформ сприяє розширенню доступу до вивчення української мови та підвищенню рівня мовної підготовки населення);
- забезпечення балансу між утвердженням державної мови та дотриманням мовних прав національних меншин (мовна політика має поєднувати регулятивну функцію держави з урахуванням мовного різноманіття суспільства).

Перспективи її розвитку в освітньому просторі України пов'язані з удосконаленням законодавства, підвищенням якості мовної освіти, розвитком цифрового освітнього середовища та забезпеченням балансу між державними пріоритетами і мовним різноманіттям.

Висновки. Проведений аналіз засвідчує, що державна мовна політика в освітньому просторі України пройшла складний еволюційний шлях від суперечливих і непослідовних підходів до формування цілісної системи нормативно-правового й інституційного забезпечення її реалізації. Історичні чинники вплинули на мовну ситуацію, що зумовило дисбаланс між законодавчо визначеним статусом української мови та практиками її використання.

На сучасному етапі державна мовна політика характеризується посиленням ролі української мови в освітньому середовищі, розширенням сфер її застосування та формуванням системних механізмів реалізації. Прийняття профільного законодавства та стратегічних документів сприяло утвердженню української мови як основи освітнього процесу та чинника національної ідентичності й соціальної інтеграції. Проте зберігаються певні суперечності між законодавчими вимогами та рівнем їх практичної реалізації, регіональними особливостями мовного середовища, впливом історично сформованих мовних практик, що вказує на необхідність подальшого вдосконалення механізмів її реалізації мовної політики в освітній сфері.

Таким чином, державна мовна політика в освітньому просторі України виступає інструментом державотворення, формування національної ідентичності та забезпечення єдності суспільства, але її ефективність залежить від узгодженості нормативних засад і практичної реалізації.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з необхідністю аналізу ефективності реалізації мовної політики в різних рівнях освіти, дослідження впливу цифровізації на розвиток мовної освіти та вивчення регіональних особливостей мовного середовища в освітньому просторі. Наукове осмислення окреслених питань сприятиме підвищенню її ефективності й адаптації до сучасних суспільних викликів.

Література:

1. Бойко І. Державна мовна політика в україні 1991-2021 років: історико-політичні аспекти. *Український часопис конституційного права*. 2023. №2. С. 39-50. URL: https://surl.li/gedisi.

2. Кандюк-Лебідь С. В., Шевченко О. А. Проблеми та перспективи мовної політики в Україні: освітній аспект. *Вісник науки та освіти*. 2025. №10 (40). С. 498-513. URL: https://surl.lt/pdzpzm.

3. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: https://surl.lu/wcwylm.

4. Лелеченко А. П. Еволюція державної мовної політики України в умовах глобалізації та культурно-комунікативних трансформацій. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2026. №3. С. 1-15. URL: https://surl.li/htqxyh.

5. Макарець Ю. С. Статус і стан української мови в незалежній Україні: соціолінгвістичний вимір. Київ: ЛАТ&К, 2019. 209 с.

6. Малінська Г. Д., Горбань Г. М. Мовна політика в Україні: сучасні виклики та перспективи розвитку української мови в багатомовному середовищі. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. №1. 2025. С. 56-61. URL: https://surl.li/ounacr.

7. Примакова В. Вплив державної мовної політики на розвиток освіти україни XX-XXI століття. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2019. № 10 (94). С. 284-294. URL: https://surli.cc/dylymu.

8. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25.04.2019 № 2704-VIII : станом на 16 січ. 2026 р. URL: https://surli.cc/jaulwq/.

9. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII : станом на 1 січ. 2026 р. URL: https://surl.li/rotblt.

10. Про схвалення Концепції Державної цільової національно-культурної програми забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на період до 2030 року : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 19.05.2021 № 474-р. URL: https://surl.li/ttvdje.

11. Руденко О., Абрамова Д. Ґенеза та розвиток державної мовної політики України : монографія. Видавництво : Академічне співтовариство М. Балудянський. Кошице, Республіка Словаччина, 2018 229 с.

References:

1. Boiko, I. (2023). Derzhavna movna polityka v Ukraini 1991-2021 rokiv: istoryko-politychni aspekty [State language policy in Ukraine from 1991 to 2021: Historical and political aspects]. *Ukrainskyi chasopys konstytutsiinoho prava – Ukrainian Journal of Constitutional Law*, (2), 39-50. Retrieved from https://surl.li/gedisi [in Ukrainian].

2. Kandiuk-Lebid, S. V., & Shevchenko, O. A. (2025). Problemy ta perspektyvy movnoi polityky v Ukraini: osvitnii aspekt [Problems and prospects of language policy in Ukraine: educational aspect]. *Visnyk nauky ta osvity – Bulletin of Science and Education*, 10(40), 498-513. Retrieved from https://surl.lt/pdzpzm [in Ukrainian].

3. Konstytutsiia Ukrainy : vid 28 chervnia 1996 roku, № 254k/96-VR [Constitution of Ukraine from June 28, 1996, № 254k/96-VR]. (2020). Retrieved from https://surl.lu/wcwylm [in Ukrainian].

4. Lelechenko, A. P. (2026). Evoliutsiia derzhavnoi movnoi polityky Ukrainy v umovakh hlobalizatsii ta kulturno-komunikatyvnykh transformatsii [Evolution of the state language policy of Ukraine in the conditions of globalization and cultural-communicative transformations]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok – Public Administration: Improvement and Development*, (3), 1-15. Retrieved from https://surl.li/htqxyh [in Ukrainian].

5. Makarets, Yu. S. (2019). Status i stan ukrainskoi movy v nezalezhnii Ukraini: sotsiolinhvistychnyi vymir [Status and condition of the Ukrainian language in independent Ukraine: A sociolinguistic dimension]. Kyiv: LAT&K [in Ukrainian].

6. Malinska, H. D., & Horban, H. M. (2025). Movna polityka v Ukraini: suchasni vyklyky ta perspektyvy rozvytku ukrainskoi movy v bahatomovnomu seredovyshchi [Language policy in Ukraine: modern challenges and prospects for the development of the Ukrainian language in a multilingual environment]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho – Scientific Notes of V. I. Vernadsky Taurida National University*, (1), 56-61. Retrieved from https://surl.li/ounacr [in Ukrainian].

7. Prymakova, V. (2019). Vplyv derzhavnoi movnoi polityky na rozvytok osvity Ukrainy XX–XXI stolittia [The influence of state language policy on the development of education in Ukraine in the 20th–21st centuries]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii – Pedagogical Sciences: Theory, History, Innovative Technologies*, 10(94), 284-294. Retrieved from https://surli.cc/dylymu [in Ukrainian].

8. Zakon Ukrainy Pro zabezpechennia funktsionuvannia ukrainskoi movy yak derzhavnoi : vid 25 kvitnia 2019 roku, № 2704-VIII [Law of Ukraine On ensuring the functioning of the Ukrainian language as the state language from April 25, 2019, № 2704-VIII]. (2026). Retrieved from https://surli.cc/jaulwq [in Ukrainian].

9. Zakon Ukrainy Pro osvitu : vid 05 veresnia 2017 roku, № 2145-VIII [Law of Ukraine On Education from September 5, 2017, № 2145-VIII]. (2026). Retrieved from https://surl.li/rotblt [in Ukrainian].

10. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy Pro skhvalennia Kontseptsii Derzhavnoi tsilovoi natsionalno-kulturnoi prohramy zabezpechennia vsebichnoho rozvytku i funktsionuvannia ukrainskoi movy yak derzhavnoi v usikh sferakh suspilnoho zhyttia na period do 2030 roku : vid 19 travnia 2021 roku, № 474-r [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine On approval of the Concept of the State target national-cultural program for ensuring the comprehensive development and functioning of the Ukrainian language as the state language in all spheres of public life for the period up to 2030 from May 19, 2021, № 474-r]. (2021). Retrieved from https://surl.li/ttvdje [in Ukrainian].

11. Rudenko, O., & Abramova, D. (2018). Geneza ta rozvytok derzhavnoi movnoi polityky Ukrainy [Genesis and development of the state language policy of Ukraine]. Košice: Akademichne spivtovarystvo M. Baludianskyi [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 30.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.04.2026

УДК 321.01:323.2(477)"1990"

https://doi.org/10.52058/2786-6300-2026-4(46)-1741-1750